

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ОВЧАРОВ АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.9(477)

**СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ
У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Дрозд Олексій Юрійович,
Бюро економічної безпеки України,
керівник Департаменту організаційного забезпечення діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Соболь Євген Юрійович,

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
ректор

доктор філософії в галузі права

Даниленко Анна Олександрівна,

громадська організація «Інформаційно-аналітичний
центр «Сучасне аерокосмічне право»»,
правовий аналітик

Захист відбудеться «18» вересня 2025 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «15» серпня 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних економічних реаліях підприємницьку діяльність дедалі частіше визначають як фундаментальну складову ринкової економіки. Підприємництво забезпечує реалізацію економічної свободи, сприяє розвитку конкурентного середовища, слугує одним з основних джерел наповнення державного бюджету та гарантією поступального зростання добробуту суспільства. Саме тому право на вільну підприємницьку діяльність як невід'ємний елемент економічних прав і свобод людини та громадянина закріплено на найвищому рівні – у ст. 42 Конституції України, що підтверджує його суспільну й державну значущість.

Посідаючи чільне місце в системі економічних відносин, підприємницька діяльність є особливим об'єктом державного регулювання, адже функціонує в складній системі правових взаємовідносин між суб'єктами господарювання та органами публічної влади. Саме в цій площині закономірно виникають публічно-правові спори, що обумовлені реалізацією владних повноважень держави. Найбільш характерною особливістю таких спорів є нерівність сторін: держава або її органи усвідомлюються як суб'єкти владних повноважень, а підприємці – приватні особи, чийі права й законні інтереси можуть бути порушені внаслідок рішень, дій або бездіяльності органів влади. Оскільки правовідносини в зазначеній сфері мають не договірний, а односторонньо-владний характер і виникають на підставі законів або підзаконних нормативно-правових актів, їх сторони мають особливий правовий статус, а спори між ними вирішуються в порядку адміністративного судочинства.

Упродовж останніх років простежується тенденція до поступового збільшення кількості публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що переважно пов'язано з активізацією регуляторної діяльності держави, інтенсивною трансформацією правової системи та розширенням правових механізмів контролю за суб'єктами господарювання. Її закономірним наслідком є відчутне збільшення суперечностей між інтересами держави та бізнесу, зокрема внаслідок недотримання вимог принципу справедливості під час здійснення владних повноважень, недостатнього рівня прозорості й передбачуваності державного регулювання підприємницької діяльності тощо. Водночас, попри зростання кількості публічно-правових спорів у сфері підприємництва, законодавче регулювання, процесуальні механізми та правозастосовна практика їх розгляду залишаються недостатньо врегульованими й суперечливими. Науковці, практики та представники бізнесу нерідко наголошують на недосконалості правового регулювання підстав і порядку звернення підприємців до адміністративних судів за захистом своїх прав та законних інтересів, неоднозначності судової практики розгляду відповідної категорії публічно-правових спорів, відсутності реальної рівності сторін у таких спорах, недостатній ефективності альтернативних механізмів їх досудового врегулювання тощо. Ці та інші негативні фактори правового, організаційного, кадрового та матеріально-технічного характеру, що виникають під час судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва, є основною причиною затягування судових процесів, правової невизначеності та зниження рівня довіри

підприємців до судової системи. Визначенню найбільш перспективних шляхів їх вирішення має передувати проведення ґрунтовних і комплексних науково-теоретичних досліджень правової природи, змісту й особливостей судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що засвідчує актуальність, теоретичну та практичну значущість обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані з розглядом та вирішенням публічно-правових спорів у різних сферах суспільного життя, так само як і питання судового захисту підприємницької діяльності неодноразово ставали предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, їх розглядали у своїх працях: Н. П. Бортник, В. В. Веннікова, Ю. А. Галаз, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, О. В. Джафарова, Є. В. Дуліба, О. В. Ільницький, В. О. Кабанець, С. В. Ківалов, В. І. Курило, К. М. Куркова, Л. В. Лейба, І. П. Лихолат, Л. І. Луценко-Миськів, А. А. Манжула, Т. О. Мацелик, С. П. Параниця, В. Ю. Оксін, Н. Ю. Сакара, Л. Б. Сало, І. Я. Сенюта, С. В. Слінько, Є. Ю. Соболь, Л. В. Сорока, В. А. Сьоміна, С. М. Тараненко, Н. Є. Хлібороб, І. Е. Черняхович, Р. В. Шаповал, А. М. Школик та багато інших. Проте, попри значний теоретичний доробок, донині залишається низка недостатньо досліджених питань, а також законодавчих прогалин і суперечностей, які потребують поглибленого наукового аналізу й опрацювання.

Таким чином, зростання ролі судової влади як гаранта справедливості та правового порядку в умовах ринкової економіки, необхідність удосконалення процедурного механізму захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених проблематиці судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва обумовлюють актуальність, теоретичну та практичну значущість обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на виконання завдань, визначених у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 821-р; Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки, затвердженої рішенням вченої ради НДППП від 5 квітня 2023 року № 4. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів, положень національного законодавства та практики його застосування з'ясувати сутність, розкрити зміст та особливості судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва, а також обґрунтувати найбільш перспективні напрями вдосконалення нормативно-

правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері, що враховують загальноновизнані міжнародні стандарти й позитивний зарубіжний досвід.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- окреслити поняття, розкрити правову природу та зміст публічно-правового спору у сфері підприємництва;
- визначити умови виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва;
- дослідити сутність і зміст судової адміністративної юрисдикції, визначити її місце в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту права у сфері підприємництва;
- диференціювати публічно-правові спори у сфері підприємництва та проаналізувати їх види;
- з'ясувати специфіку предмета публічно-правового спору у сфері підприємництва та розкрити підстави його виникнення;
- дослідити правове положення сторін публічно-правового спору у сфері підприємництва;
- узагальнити зарубіжний досвід вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва та визначити шляхи його імплементації в національну правову систему;
- обґрунтувати найбільш перспективні напрями вдосконалення законодавчого регулювання судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва.

Об'єктом дослідження є правове регулювання та захист публічно-правових відносин у сфері підприємництва.

Предмет дослідження – судовий розгляд публічно-правових спорів у сфері підприємництва.

Методи дисертаційного дослідження обрано з урахуванням специфіки об'єкта й предмета дослідження, необхідності досягнення поставленої мети і завдань. Їх основу становить система загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: *логіко-семантичний* метод використано під час обґрунтування авторської дефініції поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва на підставі узагальнення різноманітних наукових поглядів щодо змісту цього спору (підрозділ 1.1), а також у межах окреслення місця судової адміністративної юрисдикції в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту права у сфері підприємництва, визначення її сутності та змісту (підрозділ 1.3); *аналітичний* та *структурно-логічний* методи застосовано під час наукового узагальнення умов виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва (підрозділ 1.2); завдяки методу *класифікації* проведено диференціацію публічно-правових спорів у сфері підприємництва за різноманітними критеріями та визначено їх основні види (підрозділ 2.1); *системно-функціональний* метод дозволив чітко окреслити предмет і підстави виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва (підрозділ 2.2), а також визначити особливості правового становища кожної з його сторін (підрозділ 2.3); за допомогою *порівняльно-правового* методу узагальнено зарубіжний досвід вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва й визначено можливі шляхи його імплементації в національну правову систему

(підрозділ 3.1); методи *модельовання* та *прогнозування* дозволили визначити перспективні напрями вдосконалення законодавчого визначення публічно-правових спорів у сфері підприємництва (підрозділ 3.2). Крім зазначених, у роботі використано й інші методи та прийоми наукового пізнання, застосування яких забезпечило формування цілісної методологічної бази, а також дозволило комплексно підійти до виконання завдань дисертаційного дослідження.

Науково-теоретичним підґрунтям роботи слугували праці вчених у сфері адміністративного, конституційного, господарського права, адміністративного, господарського процесу, а також теорії держави і права, соціології, філософії тощо.

Нормативно-правову основу дисертації становлять Конституція України, законодавчі, зокрема кодифіковані, процесуальні нормативно-правові акти, підзаконні нормативні документи, які регулюють окремі аспекти діяльності адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, міжнародні нормативно-правові акти, у яких закріплено загальновизнані підходи до захисту економічних прав та інтересів громадян, а також вимоги до діяльності суб'єктів публічного управління.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є результати практичної діяльності суб'єктів розгляду та вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що відображені в статистичних довідках й аналітичних звітах, а також роз'яснення та узагальнення судової практики, науково-періодичні й довідкові видання, наукова публіцистика тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою спробою комплексно, з використанням сучасного науково-методологічного інструментарію та з урахуванням положень чинного законодавства й досягнень науки адміністративного права дослідити сутність і розкрити особливості судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва, на основі чого надати обґрунтовані пропозиції та рекомендації з удосконалення нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, що відповідають критеріям наукової новизни, а саме:

вперше:

- здійснено доктринальну теоретико-правову концептуалізацію публічно-правового спору у сфері підприємництва, у межах якої обґрунтовано практичну доцільність і теоретичну необхідність розроблення та законодавчого закріплення дефініції поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва як заснованого на публічному праві спору, що виникає між суб'єктом владних повноважень і суб'єктом підприємницької діяльності з приводу захисту останнім своїх прав, свобод і законних інтересів, що були порушені чи обмежені рішеннями, діями або бездіяльністю представника публічної влади;

- проведено наукову ідентифікацію предмета та правових підстав виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, з урахуванням чого доведено їх юрисдикційну належність до сфери адміністративного, а не господарського судочинства; обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення предмета й загального переліку підстав виникнення таких спорів у Кодексі адміністративного

судочинства України з метою уніфікації правозастосовної практики та запобігання виникненню випадків правової конкуренції, коли один і той самий спір може бути віднесений як до адміністративної, так і до господарської юрисдикції;

– визначено, систематизовано та здійснено комплексний аналіз чинників, що детермінують зниження якості й результативності процесу розгляду і вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, серед яких: 1) нормативна невизначеність критеріїв юрисдикційного розмежування публічно-правових та приватно-правових спорів у сфері підприємництва; 2) колізійність і фрагментарність правового регулювання тотожних питань у Господарському процесуальному кодексі та Кодексі адміністративного судочинства України; 3) відсутність ефективних механізмів досудового врегулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва; 4) наявність системних виявів корупції в діяльності органів державної влади й обумовлений ними адміністративний тиск на підприємців; 5) відсутність сталих і нормативно закріплених правових позицій Верховного Суду щодо спірних питань, які виникають у процесі розгляду та вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва;

удосконалено:

– теоретичне обґрунтування наукової концепції про систему умов виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, у межах якої виокремлено такі взаємопов'язані та обов'язкові умови: 1) наділення суб'єкта владних повноважень належним адміністративно-правовим статусом; 2) виникнення адміністративних правовідносин між суб'єктом підприємницької діяльності та суб'єктом владних повноважень; 3) відсутність підстав для виникнення публічно-правового спору з цивільно-правового договору; 4) здійснення підприємницької діяльності належним суб'єктом з дотриманням чинного законодавства;

– наукове положення про те, що оскарження рішень (нормативно-правових чи індивідуальних актів), дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень у контексті досліджуваної проблематики необхідно розглядати як офіційно виражену у зверненні до адміністративного суду незгоду з прийнятими нормативними й індивідуальними актами, а також окремими діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, які призвели до порушення або обмеження прав, свобод і законних інтересів фізичних чи юридичних осіб у сфері підприємництва;

– теоретико-методологічний підхід до визначення сторін публічно-правових спорів у сфері підприємництва, відповідно до якого учасниками таких спорів слугують, з одного боку, створені в передбаченому законом порядку суб'єкти підприємницької діяльності, а з іншого – суб'єкти владних повноважень, до переліку яких віднесено органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи військового управління, які реалізують функції державного регулювання і контролю, визначають напрями формування державної політики у сфері підприємництва, ухвалюють нормативно-правові акти, вчиняють інші владні дії та приймають рішення, які можуть істотно, зокрема й негативно, впливати на права, свободи та законні інтереси суб'єктів підприємництва;

дістало подальшого розвитку:

– теоретико-правова позиція, відповідно до якої юрисдикційна діяльність щодо захисту прав у сфері підприємництва розглядається як процедурно-процесуальна діяльність уповноважених законодавством України та міжнародно-правовими актами органів державної влади, їхніх посадових осіб і міжнародних інституцій, спрямована на розгляд та вирішення конкретних юридичних справ і правових спорів з метою охорони й захисту від протиправних посягань прав, свобод і законних інтересів суб'єктів правовідносин у досліджуваній сфері;

– узагальнення позитивної зарубіжної практики врегулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва, на підставі чого обґрунтовано, що її імплементація в національну правову систему дозволить: по-перше, створити ефективно функціонуючі адміністративні суди, що спеціалізуються на бізнес-спорах із державою; по-друге, запровадити дієві механізми медіації для врегулювання відповідних публічно-правових спорів; по-третє, автоматизувати процеси подання документів і розгляду скарг з метою мінімізації затягування процесів; по-четверте, сформулювати й запровадити модель сервісної держави, у якій діяльність органів публічної влади матиме не каральний, а сервісно орієнтований характер щодо громадян і бізнесу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції вже використовуються і можуть бути інтегровані в:

– *науково-дослідну діяльність* – як теоретико-методологічне підґрунтя для поглиблення наукових розробок питань, пов'язаних із дослідженням різноманітних проблемних аспектів судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчу діяльність* – під час розроблення проєктів нормативно-правових актів, а також обґрунтування необхідності внесення змін і доповнень до чинного законодавства, яке визначає підстави та порядок судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва;

– *правозастосовну діяльність* – для формулювання практичних рекомендацій з удосконалення практики застосування положень чинного законодавства, підвищення ефективності діяльності суб'єктів, які беруть участь у судовому розгляді публічно-правових спорів у сфері підприємництва, а також забезпечення належного рівня правового захисту сторін цих спорів;

– *освітній процес* – під час підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних і лекційних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Господарське право», «Господарський процес» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.), «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 4–5 червня 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки. Список використаних джерел містить 189 найменувань, розміщених на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й завдання, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Сутність публічно-правового спору у сфері підприємництва як предмета юрисдикції адміністративних судів» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва»* акцентовано увагу на загальнотеоретичному змісті поняття «спір». Встановлено його подібність до категорії «конфлікт», на основі чого наголошено, що конфлікт є ширшим за обсягом явищем, що охоплює будь-яку форму протистояння, зіткнення інтересів, поглядів чи позицій між окремими особами, групами або інституціями. Він може виявлятися на різних рівнях: від побутових суперечок до масштабних соціально-політичних протистоянь – і не завжди потребує юридичного вирішення. Натомість спір є однією з форм вияву конфлікту, яка має чітко виражений юридичний характер. Тобто спір – це конфлікт, виведений у правову площину, який може бути врегульований з дотриманням норм права, зокрема процесуального. Таким чином, не кожен конфлікт перетворюється на спір, але кожен спір є конфліктом, який набув правової форми.

Розкрито сутність поняття «спір» з правової точки зору, на основі чого констатовано, що загальними особливостями терміна «правовий спір» є такі: 1) це – вид суспільно-правових відносин, які виникають з приводу протистояння двох сторін щодо реалізації ними суб'єктивних прав, свобод та інтересів; 2) основу категорії становить фундаментальна можливість кожної особи захищати власні права від протиправних посягань, утиску, обмеження, а також відстоювати їх превалювання щодо прав іншого суб'єкта; 3) вирішення спору відбувається за допомогою встановлених законодавством засобів, заходів та способів, що реалізуються як сторонами безпосередньо, так і третьою стороною, уповноваженою на прийняття обов'язкових для сторін рішень; 4) результат вирішення спору передбачає реалізацію однією зі сторін своїх суб'єктивних прав та інтересів, зняття будь-яких обмежень у цьому.

Проаналізовано зміст категорії «публічно-правовий спір», на основі чого аргументовано, що публічно-правовий спір є самостійною категорією, яка вирізняється багатьма унікальними властивостями, до яких запропоновано віднести такі: по-перше, однією зі сторін публічно-правового спору в обов'язковому порядку є носій владних повноважень; по-друге, у межах публічно-правового спору відбувається протиставлення публічних інтересів держави в особі суб'єктів владних

повноважень, які на підставі наданої їм компетенції та прав виконують відповідні дії, надають адміністративні (публічні) послуги, реалізують певні публічні функції, а також забезпечують реалізацію юридичних можливостей, свободи й інтереси фізичних та юридичних осіб, що своєю чергою слугують другою стороною відповідного спору; по-третє, результатом вирішення публічно-правових спорів є захист і відновлення суб'єктивних прав, свобод, інтересів приватних осіб у разі їх обмеження чи порушення носіями владних повноважень у процесі виконання ними публічних функцій, або ж додаткове роз'яснення та обґрунтування вірності дій публічної сторони, якщо відповідні порушення або обмеження відсутні; по-четверте, публічно-правовий спір передбачає формалізовану, законодавчо визначену й організовану, суворо послідовну процедуру вирішення з чітким встановленням прав та обов'язків сторін, строків, форми вираження кінцевого результату.

На підставі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства встановлено, що підприємництво – це передусім економіко-соціальна сфера, у якій відповідні суб'єкти намагаються покращити свій матеріальний та фінансовий стан. Законодавець декларує вільний характер процесу функціонування останньої, але це не свідчить про її повну безконтрольність з боку держави. Як і будь-яка інша сфера суспільної активності, підприємництво знаходиться в царині публічних інтересів, особливо внаслідок свого економічного призначення та перспективи. Наприклад, податки є різновидом державного регулювання підприємницької діяльності, що дозволяє поповнювати за рахунок неї бюджет і спрямовувати цей ресурс на розвиток держави. На основі зазначеного сформульовано авторське визначення поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва, а також виділено його ключові особливості.

У підрозділі 1.2 «Умови виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва» зазначено, що із загальнотеоретичної точки зору умова – це факт, фактор, аспект або правило, лише за наявності якого можливе існування якогось об'єкта, здійснення певної діяльності, робота механізму тощо. Умови завжди: 1) об'єктивні та не залежні від змісту й сутності об'єкта, до якого вони належать, тобто існують навколо нього; 2) системні та взаємопов'язані – зазвичай необхідна наявність усіх або більшості умов; 3) конкретизовані – умови в усіх випадках висувуються кимось, відповідними суб'єктами та в окремих випадках набувають формального визначення в документах офіційного характеру. На основі зазначеного доведено, що умови виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва – це сукупність факторів, аспектів, правил об'єктивної діяльності, наявність яких створює середовище виникнення конфлікту між носіями владних повноважень і суб'єктами підприємницької діяльності з приводу захисту й обстоювання ними своїх порушених прав, свобод та інтересів.

Так, першою умовою виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва названо належний адміністративно-правовий статус носія владних повноважень. Акцентовано увагу на тому, що публічно-правові спори у сфері підприємництва можуть виникати виключно із суб'єктами владних повноважень, які мають реальний і дійсний адміністративно-правовий статус, виконують публічні завдання та функції у відповідній сфері суспільних відносин. Наведене свідчить про

такі аспекти: по-перше, публічно-правовий спір не може виникнути з підприємствами, установами й організаціями, які не приймають офіційних рішень та фактично не реалізують владних повноважень і функцій; по-друге, не можна вступити в публічно-правовий спір безпосередньо із суб'єктом владних повноважень, який втратив свою легітимність, окрім як шляхом звернення претензій до правонаступників.

На основі аналізу наукових поглядів учених аргументовано, що однією з умов виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва є встановлення між суб'єктом підприємницької діяльності та суб'єктом владних повноважень адміністративних правовідносин, що пояснюється двома моментами: по-перше, адміністративні правовідносини між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом підприємницької діяльності – це передумова, конкретний зв'язок двох сторін, у царині якого можливе виникнення публічно-правового спору; по-друге, публічно-правовий спір виникає на підставі рішень, дій, бездіяльності саме в межах публічно-правових зав'язків між суб'єктом підприємницької діяльності та носієм владних повноважень.

Наголошено на тому, що умовою виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва є відсутність факту виникнення публічно-правового спору на підставі цивільно-правового договору. Здійснено аналіз наукових поглядів вчених, на основі чого сформульовано авторське визначення цивільно-правового договору в межах піднятої в роботі проблематики.

Останньою умовою виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва визнано реалізацію підприємницької діяльності належним суб'єктом у законний спосіб.

У підрозділі 1.3 *«Сутність і зміст судової адміністративної юрисдикції в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту права у сфері підприємництва»* увагу зосереджено на загальнотеоретичному розумінні поняття «юрисдикція», на основі чого доведено, що це – сфера цільової, виключної діяльності, сукупне коло практичних суспільно важливих питань, на вирішення яких спрямовано роботу суб'єктів державної влади, а також систему необхідних для цього публічних повноважень та інструментів.

На підставі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства до загальних правових ознак юрисдикційної діяльності, з огляду на специфіку піднятої у роботі проблематику, віднесено такі: 1) це – діяльність уповноважених законодавством органів державної влади та міжнародних інституцій, компетенція яких розповсюджується на окремі питання забезпечення і захисту прав, свобод людини та громадянина, а також інших суб'єктів права; 2) має процедурно-процесуальний характер, який передбачає послідовне вирішення справ, зокрема юридичних спорів; 3) результатом юрисдикційної діяльності є прийняття відповідного рішення, вираженого зазвичай в офіційному, нормативному документі.

Проаналізовано положення норм чинного законодавства й теоретичних підходів учених з різних галузевих дисциплін, на основі чого доведено, що судово-юрисдикційна діяльність – це регламентована Конституцією та законодавством України діяльність органів системи судочинства, які розглядають і вирішують будь-

які спори, що виникають між суб'єктами права на території нашої держави. Право звертатися до суду – абсолютне й універсальне. У зв'язку з цим судова юрисдикція має відповідний пріоритет над усіма іншими, адже використати можливості віднесених до неї органів можна в будь-який момент з метою захисту порушених суб'єктивних прав, зокрема у сфері підприємництва.

Доведено, що судова адміністративна юрисдикція в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту прав у сфері підприємництва призначена для виключного вирішення публічно-правових спорів. Наведено низку аргументів для підтвердження цієї тези.

Розділ 2 «Види та структура публічно-правових спорів у сфері підприємництва» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Види публічно-правових спорів у сфері підприємництва»* акцентовано увагу на тому, що кожен з різновидів публічно-правових спорів у сфері підприємництва має свою специфіку, особливості вирішення та нормативні засади виникнення. Так, публічно-правові спори щодо оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень фізичними та юридичними особами є одним з найбільш широких і змістовних. Зазначено, що останній термін становить виражену в офіційному зверненні до відповідного адміністративного суду незгоду із прийнятими нормативними й індивідуальними актами, а також окремими діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, якими порушено, обмежено права, свободи, законні інтереси фізичної або юридичної особи у сфері підприємництва.

Обґрунтовано, що важливим різновидом публічно-правових спорів є спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів. Саме останні визначають головний масив особливостей цього виду юридичних протиріч, адже вбираючи в себе базові ознаки звичайних цивільних договорів, вони є відмінним від них явищем за багатьма параметрами.

Зазначено, що третій різновид публічно-правових спорів становлять ті, що виникають у контексті організації та здійснення державно-приватного партнерства. Це особлива модель взаємодії підприємницького сектору й держави, спрямована на забезпечення економічного зростання та суспільного добробуту.

Встановлено, що останнім видом публічно-правових спорів у сфері підприємництва є спори, пов'язані з державним регулюванням, а також наглядом і контролем медіа. Згідно із законодавчими нормами, ідеться не лише про тип господарської діяльності, а й засіб поширення масової інформації в будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем і постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою.

На основі аналізу положень Кодексу адміністративного судочинства та наукових поглядів учених публічно-правові спори у сфері підприємництва запропоновано поділити на дві групи: 1) спори широкого характеру з невизначеним колом сторін, тобто публічно-правові спори, які можуть виникати в більшості секторів підприємницької діяльності між великим колом суб'єктів як з боку приватного, так і державного сектору; 2) публічно-правові спори між встановленими законодавством сторонами з конкретних питань їх діяльності.

У підрозділі 2.2 «Предмет і підстави виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва» наголошено, що на сьогодні науковці не виробили загальної відповіді на питання про те, що становить предмет спору, зокрема публічно-правового. Досліджувану категорію одночасно розкривають як матеріальну річ, об'єкт дійсності, з приводу якого виникає спір, сукупність суспільно-правових відносин, рішення або дії, а також суб'єктивні права, свободи й законні інтереси. З метою обрання та визначення правильності тієї чи іншої позиції запропоновано звернути увагу на внутрішню сутність юридичних спорів. Це завжди конфлікт про право, у якому одна сторона намагається відстояти свої порушені юридичні можливості, свободи й інтереси. Саме стосовно їх вчиняється негативний вплив, у зв'язку з чим вони обмежуються, знецінюються, стають недоступними тій чи іншій особі. Предметом будь-якого юридичного спору є порушені чи неправомірно обмежені суб'єктивні права, свободи й законні інтереси. Вирішення спору відповідним чином виправляє вказані негативні аспекти та відновлює правовий режим фізичної або юридичної особи. З огляду на зазначене вище, сформульовано авторське бачення предмета виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва. Наголошено, що зміст предмета публічно-правового спору становлять декілька категорій, на особливості яких варто звернути окрему увагу: суб'єктивні права; суб'єктивні свободи; законні інтереси.

Доведено, що підставами виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва є рішення (нормативно-правові акти, індивідуальні акти), дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, якими порушено права, свободи й законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності.

Зауважено, що загальним недоліком визначення предмета й підстав виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва є відсутність їх тлумачення та закріплення в положеннях Кодексу адміністративного судочинства України, що суттєво ускладнює їх практичну оцінку в разі реального виникнення відповідного спору. Обґрунтовано доцільність усунення цієї прогалини шляхом доповнення положень Кодексу нормами, що узагальнювали б предмет і встановлювали загальний перелік підстав виникнення публічно-правових спорів у всіх сферах, на які поширюється судова адміністративна юрисдикція.

У підрозділі 2.3 «Сторони публічно-правового спору у сфері підприємництва» зазначено, що система суб'єктів, які можуть бути сторонами в публічно-правових спорах, зокрема у сфері підприємницької діяльності, є багатоманітною. Це окремі представники публічного та приватного секторів, які тим чи іншим чином пов'язані з процесами регулювання та реалізації господарювання, а отже, існує всього дві сторони: суб'єкти владних повноважень і суб'єкти підприємницької діяльності.

Приділено увагу характеристиці окремих органів державної влади. На основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства встановлено, що останні становлять створені у встановленому законодавством порядку державні організації законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, а також органи зі спеціальним статусом, які на підставі наданих їм владних повноважень реалізують суспільно-важливі, публічні функції та завдання. Вони створені для захисту прав і свобод людини, формування та виконання державної політики, забезпечення

функціонування держави, а також її економічного, військового, соціального й інших секторів. Схарактеризовано правовий статус органів державної влади, місцевого самоврядування та органів військового управління, які забезпечують державне регулювання, контроль, визначення напрямів політичного курсу країни у сфері підприємництва, проводять його оподаткування, а також приймають інші рішення, здійснюють дії, які впливають, подекуди вкрай негативно, на права, свободи й законні інтереси суб'єктів підприємництва.

Окремою стороною публічно-правового спору у сфері підприємництва визнано власне суб'єкти підприємницької діяльності – суб'єкти господарювання, що відповідають встановленим законодавством критеріям, пройшли державну реєстрацію та діяльність яких підпадає під ознаки підприємництва. Зауважено, що як і суб'єкти владних повноважень відповідні суб'єкти також різняться за своїм правовим статусом.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення правового регулювання судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Зарубіжний досвід вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва та шляхи його імплементації в законодавство України»* з'ясовано, що на сьогодні проблематика вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва є актуальною, а отже, потребує проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері суспільного життя.

З огляду на євроінтеграційний курс України, особливу увагу приділено досвіду низки європейських країн. Аргументовано, що особливістю німецької моделі є: по-перше, широкі повноваження судів у перевірці не лише формальної законності дій адміністрації, а й їх змістової обґрунтованості. Підприємці можуть оскаржувати як уже прийняті адміністративні акти, так і бездіяльність органів публічної влади, якщо останні зволікають з прийняттям рішення, яке необхідне для реалізації економічної діяльності; по-друге, важливим елементом досліджуваної системи є обов'язкове дотримання принципу досудового розгляду у визначених законом випадках. У деяких галузях публічного регулювання (наприклад, у сфері будівництва чи охорони довкілля) перед зверненням до суду заявник має спочатку пройти процедуру адміністративного оскарження, яка передбачає перегляд рішення вищим за ієрархією органом виконавчої влади; по-третє, значну роль у німецькій системі публічно-правового регулювання відіграє також інститут адміністративної дискреції.

Констатовано, що в Польщі спори між підприємцями та державою у сфері адміністративного права розглядаються в адміністративних судах, які є окремою гілкою судової системи, не підпорядкованою загальним судам. Зауважено, що судовий процес у таких справах є формалізованим, оскільки суд не проводить широкого дослідження доказів, не заслуховує свідків і не збирає нову доказову базу. Він базується здебільшого на матеріалах, які вже були подані в адміністративне провадження на етапі розгляду справи в державному органі. У своїй скарзі підприємець має довести, що орган влади діяв з перевищенням повноважень,

неправильно застосував закон або грубо порушив процедуру. Власне факт незгоди з рішенням чи його несприятливість для бізнесу ще не є достатньою підставою для його скасування.

На підставі результатів вивчення досвіду Естонії встановлено, що досвід цієї країни щодо вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва характеризується збалансованим підходом, де регуляторна роль держави збалансована із захистом прав підприємців. Це сприяє стабільному та правовому середовищу для бізнесу, де суперечки сприймаються не лише як конфлікти, а й як можливість перевірити відповідність діяльності державних органів правовим нормам і зміцнити правову ясність на майбутнє.

Виокремлено найбільш позитивні моменти зарубіжного досвіду вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва. Зазначено, що запровадження останнього дозволить: по-перше, створити ефективні адміністративні суди, що спеціалізуються саме на бізнес-спорах з державою; по-друге, запровадити ефективні механізми медіації для вирішення відповідних публічно-правових спорів; по-третє, автоматизувати розгляд скарг, подання документів з метою уникнення затягування процесів; по-четверте, побудувати сервісну державу, у якій чиновник – не каральний орган, а сервіс для громадянина та бізнесу.

У підрозділі 3.2 «Напрями вдосконалення визначення публічно-правових спорів у сфері підприємництва в законодавстві України» наголошено на тому, що наявні проблеми, пов'язані з вирішенням публічно-правових спорів у сфері підприємництва в законодавстві України, мають систематичний і системний характер. Наведено низку аргументів для підтвердження цієї тези.

Проведений у роботі аналіз дав змогу констатувати, що першим кроком у досліджуваному контексті є уніфікація понятійного апарату, адже Кодекс адміністративного судочинства України та Господарський процесуальний кодекс України не містять чіткого визначення публічно-правових спорів у сфері підприємництва. Зауважено, що відсутність легального визначення вказаної категорії спричиняє ризик неоднокового тлумачення схожих правовідносин судами різної юрисдикції, що негативно впливає на єдність правозастосовної практики та формує ситуацію правової конкуренції, коли той самий спір може бути кваліфікований як адміністративний або господарський залежно від довільного підходу.

Наступним, не менш важливим, кроком визнано законодавчо обґрунтоване розмежування юрисдикції в справах, пов'язаних з вирішенням досліджуваних у роботі публічно-правових спорів. Таке розмежування має ґрунтуватися на правовій природі спірних відносин, а саме – чи реалізує одна зі сторін (зазвичай суб'єкт владних повноважень) свої публічні управлінські функції з елементами владних приписів, чи сторони перебувають у рівноправних господарських (контрактних або інших економічних) відносинах. Спір має належати до адміністративної юрисдикції, якщо суть спору полягає в оскарженні рішень, дій або бездіяльності суб'єкта публічної влади, що вчиняються ним у межах публічно-правових повноважень, навіть якщо ці дії безпосередньо стосуються господарської діяльності підприємства.

Акцентовано увагу на тому, що посилення гарантій захисту прав підприємців у публічно-правових спорах має виходити за межі їх закріплення в Кодексі адміністративного судочинства. У цьому контексті також вбачається необхідним: по-перше, забезпечити нормативну визначеність меж втручання держави у сферу підприємництва. Це передбачає чітку регламентацію підстав, порядку та процедур прийняття владних рішень, які впливають на права суб'єктів господарювання; по-друге, розширення процесуальних прав підприємців у справах щодо оскарження дій чи рішень органів влади: наприклад, права на витребування доказів, проведення експертизи за ініціативою суду, обов'язку органів влади доводити правомірність власних дій (інверсія тягаря доказування); по-третє, зміцнити інституційну спроможність судової влади, зокрема шляхом спеціалізації суддів, забезпечення стабільного та передбачуваного судового тлумачення норм, а також впровадження інструментів правової аналітики та уніфікації практики; по-четверте, розширення альтернативних механізмів досудового врегулювання спорів, включно з ефективними і незалежними інституціями адміністративного оскарження.

Обґрунтовано потребу в покращенні медіації як способу досудового вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва в законодавстві України, що суттєво розвантажить суди. Зазначене вимагає комплексного підходу, що передбачає як нормативно-правові зміни, так й інституційні та освітні заходи. Зокрема, у цьому контексті необхідно: по-перше, конкретизувати умови, за яких публічно-правовий спір може бути предметом медіації; по-друге, потрібне формування спеціалізованого корпусу медіаторів, які мають глибоке розуміння публічного права, адміністративних процедур, а також специфіки підприємницької діяльності. Така експертиза дозволить медіаторам ефективно орієнтуватись у конфліктних правовідносинах і забезпечувати професійне посередництво; по-третє, слід створити інституційні гарантії нейтральності та добровільності медіаційної процедури з боку органів публічної влади. Важливо закласти імперативне правило про неприпустимість використання факту участі в медіації на шкоду жодній стороні, а також гарантувати конфіденційність і процесуальний нейтралітет. Крім того, в Україні загалом необхідна системна інформаційна кампанія, яка підвищуватиме обізнаність підприємців та органів влади про можливості й переваги медіації.

Доведено, що покращення електронного судочинства може суттєво підвищити ефективність вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, оскільки воно безпосередньо впливає на доступність правосуддя, оперативність розгляду справ, прозорість судових процедур і зниження витрат сторін. Значення останнього полягає в такому: по-перше, зменшує бар'єри доступу до правового захисту для суб'єктів підприємництва, особливо малих і середніх; по-друге, оцифрування процесу сприяє скороченню строків розгляду справ, що є критичним для підприємців, які зазнають втрат через затягування процедур. Електронна система обігу документів та автоматизований розподіл справ знижують ризик людського фактора, пришвидшують комунікацію між судом та учасниками процесу й підвищують якість процесуального контролю; по-третє, сприяє прозорості та підзвітності державних органів. Уся інформація про дії та бездіяльність органів

влади в електронному форматі є більш доступною для аналізу, фіксується в цифровому сліді, що унеможливує фальсифікації чи зловживання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексне теоретико-методологічне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в концептуалізації сутності та системному аналізі особливостей судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва, на основі чого сформульовано науково обґрунтовані пропозиції та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання відповідних суспільних відносин. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Публічно-правовий спір у сфері підприємництва визначено як заснований на публічному праві спір, що виникає між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом підприємницької діяльності з приводу захисту останнім своїх прав, свобод і законних інтересів, що були порушені чи обмежені рішеннями, діями або бездіяльністю представника публічної влади. До основних ідентифікаційних характеристик такого спору зараховано такі: 1) виникає з питань організації та здійснення законної господарської діяльності у форматі підприємництва; 2) має чітку індивідуалізацію сторін, правовий статус яких забезпечується додатковими законодавчими гарантіями; 3) правові наслідки вирішення такого спору впливають не лише на обсяг прав, свобод та інтересів його учасників, а й на подальший процес здійснення підприємництва, результат якого має економічну цінність.

2. Умови виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва визначено як сукупність факторів, аспектів і правил об'єктивної дійсності, наявність яких формує середовище для виникнення конфлікту між носіями владних повноважень і суб'єктами підприємницької діяльності щодо захисту й відстоювання ними порушених прав, свобод і законних інтересів. До системи обов'язкових умов виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва віднесено такі взаємопов'язані умови: 1) наділення суб'єкта владних повноважень належним адміністративно-правовим статусом; 2) виникнення адміністративних правовідносин між суб'єктом підприємницької діяльності та суб'єктом владних повноважень; 3) відсутність підстав для виникнення публічно-правового спору з цивільно-правового договору; 4) здійснення підприємницької діяльності належним суб'єктом з дотриманням чинного законодавства. Відсутність принаймні однієї з цих умов унеможливує виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва.

3. Судову адміністративну юрисдикцію в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту прав у сфері підприємництва проаналізовано як спеціалізований механізм виключного вирішення публічно-правових спорів, що виникають у цій сфері. Зміст і функціональне призначення цієї юрисдикції розкрито в таких ключових аспектах: по-перше, її інституційною основою та ключовим суб'єктом є

адміністративні суди – інтегровані в загальну систему судоустрою спеціалізовані судові органи, що функціонують у межах власної організаційної структури, на підставі та в порядку, визначеному відповідними нормативно-правовими актами й керівними принципами; по-друге, юрисдикція адміністративних судів поширюється виключно на публічно-правові спори, зокрема ті, які виникають у сфері підприємництва, що суттєво відрізняє їх від інших судових юрисдикцій і робить універсальним органом, до якого можна звернутися з питань будь-яких порушень прав, свобод і законних інтересів унаслідок рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень; по-третє, реалізація судово-адміністративної юрисдикції здійснюється виключно в порядку адміністративного судочинства, зміст, завдання, форми та особливості реалізації якого регламентуються спеціальним процесуальним законом – Кодексом адміністративного судочинства України; по-четверте, кінцевим результатом розгляду публічно-правового спору в адміністративному суді є відповідне судове рішення, яке має обов'язкову юридичну силу для всіх громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, і виконання якого забезпечується спеціальними гарантіями та механізмами контролю.

4. Публічно-правові спори у сфері підприємницької діяльності диференційовано на два види:

1) спори загального характеру з невизначеним колом учасників – публічно-правові спори, що можуть виникати в більшості сфер підприємницької діяльності за участю значної кількості суб'єктів як державного, так і приватного секторів. У межах цієї групи можна виокремити: а) спори щодо оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень фізичними чи юридичними особами; б) спори з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; в) спори із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності державно-приватного партнерства, проведення чи визначення результатів конкурсу зі встановлення приватного партнера, концесійного конкурсу;

2) специфічні спори – публічно-правові спори між чітко визначеними законодавством сторонами з конкретних питань їхньої діяльності чи реалізації визначеного кола прав та обов'язків. У межах цієї групи можна виокремити: а) спори між адміністраторами, відповідальними за випуск облігацій, які діють в інтересах власників облігацій, та суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їхніх рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; б) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника в правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі»; в) спори у сфері державного регулювання, нагляду й контролю медіа.

5. Предмет публічно-правового спору у сфері підприємництва визначено як сукупність суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, які були порушені або неправомірно обмежені носіями владних повноважень та для відновлення, захисту й забезпечення яких такі суб'єкти звертаються до органів судової адміністративної або іншої юрисдикційної

діяльності. До змісту предмета публічно-правового спору у сфері підприємництва віднесено: суб'єктивні права; суб'єктивні свободи; законні інтереси.

Підставами виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва визначено рішення (нормативно-правові або індивідуальні акти), дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, якими порушено права, свободи та законні інтереси суб'єктів підприємницької діяльності.

6. Сторонами публічно-правових спорів у сфері підприємництва визначено: 1) суб'єктів владних повноважень, до переліку яких віднесено органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи військового управління, які реалізують функції державного регулювання та контролю, визначають напрями формування державної політики у сфері підприємництва, ухвалюють нормативно-правові акти, вчиняють інші владні дії та приймають рішення, які можуть істотно, зокрема й негативно, впливати на права, свободи та законні інтереси суб'єктів підприємництва; 2) суб'єктів підприємницької діяльності, до переліку яких віднесено фізичних осіб-підприємців, підприємства та господарські товариства як юридичні особи, що здійснюють підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку та інших соціальних, економічних результатів. Зазначені суб'єкти взаємодіють між собою з різних питань, реалізуючи в такий спосіб надані їм права та обов'язки. У разі виникнення між ними спорів – їх вирішення здійснюється з використанням юрисдикційних інструментів.

7. За результатами аналізу підходів до врегулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що сформувались у сучасних правових системах різних держав, встановлено, що їх різноманітність зумовлена специфікою функціонування національних систем державного управління, зокрема особливостями організації систем судоустрою. Обґрунтовано перелік позитивних зарубіжних практик врегулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що можуть бути імплементовані в національну правову систему, серед яких: 1) функціонування спеціалізованих адміністративних судів, уповноважених розглядати спори між суб'єктами підприємництва й органами державної влади (досвід Німеччини); 2) належне правове врегулювання та ефективне функціонування механізмів позасудового врегулювання конфліктів (медіації) між підприємцями та органами влади, у яких держава є рівноправним учасником, а не домінуючою стороною; 3) розробка та впровадження ефективних цифрових систем подання електронних документів у межах оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади (досвід Естонії, де адміністративні процедури майже повністю оцифровані: подання скарг, обмін документами, контроль строків розгляду); 4) високий рівень прозорості адміністративної юстиції в більшості країн, що забезпечує можливість здійснення публічного контролю фактично за будь-яким зверненням підприємця до органу влади; 5) провідна роль судової практики (прецеденту), навіть у діяльності регуляторів.

8. З метою забезпечення єдності правозастосовної практики, уточнення та вдосконалення законодавчого регулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва обґрунтовано доцільність реалізації таких заходів:

– здійснення уніфікації категоріально-понятійного апарату, оскільки Кодекс адміністративного судочинства України та Господарський процесуальний кодекс України не містять легальної дефініції публічно-правових спорів у сфері підприємництва, що негативно впливає на єдність правозастосовної практики та обумовлює виникнення випадків правової конкуренції, коли один і той самий спір може бути віднесений як до адміністративної, так і до господарської юрисдикції;

– доповнення ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України окремою нормою, яка б поширювала юрисдикцію адміністративних судів на справи щодо розгляду й вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємницької діяльності, зокрема у випадках захисту порушених чи обмежених прав, свобод і законних інтересів суб'єктів підприємництва, спричинених рішеннями, діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень;

– посилення гарантій захисту прав суб'єктів підприємництва в публічно-правових спорах, зокрема тих, що виходять за межі правового регулювання Кодексу адміністративного судочинства України. Це передбачає: по-перше, нормативне закріплення меж державного втручання у сферу підприємництва; по-друге, розширення процесуальних прав підприємців у справах щодо оскарження дій чи бездіяльності органів публічного управління; по-третє, підвищення інституційної спроможності судової влади; по-четверте, розбудову альтернативних механізмів досудового врегулювання спорів, зокрема за рахунок впровадження ефективних і незалежних інститутів адміністративного оскарження;

– удосконалення інституту медіації як ефективного засобу врегулювання публічно-правових спорів у сфері підприємництва шляхом розробки та реалізації комплексного підходу, що включає нормативно-правові, інституційні та освітні заходи;

– забезпечення подальшого розвитку електронного судочинства як інструменту підвищення ефективності розгляду та вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва, з метою підвищення доступності правосуддя, оперативності розгляду справ, прозорості судових процедур і зменшення витрат сторін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Овчаров А. В. Сутність і зміст судової адміністративної юрисдикції у системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту права у сфері підприємництва. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 189–194.

2. Овчаров А. В. До характеристики предмету публічно-правового спору у сфері підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 579–581.

3. Овчаров А. В. Поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 445–448 (Республіка Польща).

4. Овчаров А. В. До проблеми визначення видів публічно-правових спорів у сфері підприємництва. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 721–726.

5. Овчаров А. В. Сторони публічно-правового спору у сфері підприємництва. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 2. С. 107–111.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Овчаров А. В. Адміністративно-правовий статус суб'єкта владних повноважень як умова виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 232–234.

7. Овчаров А. В. Факт встановлення адміністративно-правових відносин як умова виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

8. Овчаров А. В. Підстава виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4–5 черв. 2025 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2025. С. 140–143.

АНОТАЦІЯ

Овчаров А. В. Судовий розгляд публічно-правових спорів у сфері підприємництва. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості судового розгляду публічно-правових спорів у сфері підприємництва та, спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід, надати пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Визначено поняття публічно-правового спору у сфері підприємництва. Встановлено умови виникнення публічно-правових спорів у сфері підприємництва. З'ясовано сутність і зміст судової адміністративної юрисдикції в системі юрисдикційної діяльності суб'єктів захисту права у сфері підприємництва. Окреслено види публічно-правових спорів у сфері підприємництва. Виокремлено предмет і підстави виникнення публічно-правового спору у сфері підприємництва. Встановлено сторони публічно-правового спору у сфері підприємництва. Узагальнено зарубіжний досвід вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва та опрацьовано шляхи його імплементації в законодавство України. З'ясовано напрями вдосконалення вирішення публічно-правових спорів у сфері підприємництва в законодавстві України.

Ключові слова: спір, правовий спір, публічно-правовий спір, підприємництво, предмет, адміністративні суди, адміністративне судочинство, адміністративна юрисдикція, підстави спору, сторони спору, органи державної влади, суб'єкти підприємницької діяльності, міжнародний досвід, вдосконалення, правове регулювання.

SUMMARY

Ovcharov A.V. Judicial Consideration of Public-Law Disputes in the Field of Entrepreneurship. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Law in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which is to clarify the essence and reveal the judicial review of public-law disputes in the field of entrepreneurship, and based on positive domestic and foreign experience, provide proposals and recommendations aimed at improving the regulatory and legal regulation of social relations in the studied area of social life.

The concept of a public-law dispute in the field of entrepreneurship is defined. The conditions for the emergence of public-law disputes in the field of entrepreneurship are established. The essence and content of judicial administrative jurisdiction in the system of jurisdictional activity of subjects of law protection in the field of entrepreneurship are clarified. Public-law disputes in the field of entrepreneurship are outlined. The subject and grounds for the emergence of a public-law dispute in the field of entrepreneurship are highlighted. The parties to a public-law dispute in the field of entrepreneurship are established. The international experience of resolving public-law disputes in the field of entrepreneurship is summarized and ways of its implementation in the legislation of Ukraine are worked out. The directions of improving the definition of public-law disputes in the field of entrepreneurship in the legislation of Ukraine are clarified.

Keywords: dispute, legal dispute, public-law dispute, entrepreneurship, subject, administrative courts, administrative proceedings, administrative jurisdiction, grounds for the dispute, parties to the dispute, state authorities, subjects of entrepreneurial activity, international experience, improvement, legal regulation.